

Jurica Matijević

BAŠTINA NA PERIFERIJ: „MALI SPOMENICI“ I EROZIJA SADRŽAJA

U 8. *priručniku* bit će riječi o sakralnim spomenicima dalmatinskog zaleđa. Pozabavit ćemo se nekolicinom primjera iz Poljica, kraja u neposrednoj blizini Splita. Taj kraj je autor odabrao ne samo zato što bi u smislu slojevitosti sakralne baštine i njena stanja, njene očuvanosti specifičan, već i zato što mu je blizak i dobro poznat. Izvjesno je da sakralni spomenici toga kraja dijele brojne sličnosti sa sakralnim spomenicima u drugim ruralnim područjima Dalmacije pa i Hrvatske.

Ovdje je riječ o baštini koja ukupno broji oko 80 povijesnih crkvice različitih razdoblja (od srednjeg vijeka do prvih desetljeća 20. st.), zajedno s njihovim cjelokupnim inventarima. One predstavljaju dobru podlogu za postavljanje jednog od temeljnih pitanja kojim se autor bavi: koji je ovdje fokus konzervatorskog i restauratorskog promišljanja i predmet čuvanja?

Da li čuvamo umjetničku vrijednost?

Ako je odgovor potvrđan, naš zadatak je prilično lak jer među tih osamdesetak crkvice ima malo toga što predstavlja stvarnu umjetničku vrijednost, i kada je u pitanju arhitektura crkvice i kada je u pitanju njihov inventar. Prema tome, ako bi se rukovodili ovim kriterijem fond onoga što bi trebali čuvati ne bi bio prevelik.

Da li je ono što čuvamo ambijentalna vrijednost?

I to bi mogao biti odgovor; moglo bi se zauzeti stajalište da crkvice redom nisu umjetnički vrijedne ali da znatan broj njih u ambijentu djeluje slikovito i potrebno je sačuvati njihovu ambijentalnu i krajobraznu vrijednost. U tom slučaju je posao teži nego kod prvog pitanja, ali i dalje nije prezahtjevan. Krug slikovitih crkvice je širi, ali ipak, priličan broj crkvice bi i otpao. Osim toga, slikovitost im daje primarno njihova arhitektura i njen odnos s prostorom. Dakle, pažnja bi se usmjerila na odabrane crkvice i čuvala ponajviše njihova arhitektura i odnosi u prostoru, a oprema crkvice bi bila u drugom planu.

Treće pitanje koje bi se moglo postaviti: Da li su te crkvice vremenske kapsule prostora i ljudi gdje su nastale?

Ako kažemo da te crkvice jesu vremenske kapsule i da njihova cjelokupnost: i arhitektura, i okruženje, i umjetnine, i najbanalniji upotrebnih predmeti nose podatke, i da oduzimanje bilo kojeg elementa smanjuje broj podataka koje one prenose kroz vrijeme situacija se jako komplicira. Tada broj onoga što treba čuvati jako raste, a način čuvanja se mijenja i postavlja velike zahtjeve pred sve koji su uključeni u brigu o tim spomenicima i koji donose ključne odluke prvenstveno vezane za čitanje elemenata i njihovu valorizaciju.

Izlaganje će se baviti propitivanjem gornjih postavki. Na tzv. „*velikim spomenicima*“ „eroziju sadržaja“ teško je jasno vidjeti. „Veliki spomenici“ obično su puni sadržaja, nerijetko imaju stotine pojedinih elemenata a katkad i tisuće. Gubitak više desetaka pojedinih elemenata ne narušava tako očito cjelinu. Kod „malih spomenika“ narušavanje cjelinebrzo postaje jako vidljivo. Ako imamo crkvu koja je jedina crkva nekog mjesta, ili možda cijelog kraja, i pritom se njena cijela oprema svodi na niti dvadesetak elemenata, uključujući i one najbanalnije, u tom slučaju gubitkom i samo nekoliko elemenata „erozija sadržaja“ postaje vrlo očita. Tu je lako doći do točke kada spomenik „zašuti“. Ovdje erozijom gubimo malobrojne preostale „linkove“ koji su puno očitiji, dok se na velikim spomenicima stvari kompenziraju tijekom vremena, u cilju očuvanja cjeline koja je zbog stalne i kompleksne funkcije vezane za složenije crkveno ustrojstvo uvijek u fokusu. Zbog toga nam ovi sakralni spomenici donose nove razine konzervatorskih kriterija očuvanja, kriterije kontinuiteta i shvaćanja funkcije sakralnog prostora sa svim specifičnostima svakog djelića kraja u kojemu se nalaze, a oni su osim toga i etnografska zbirka, kao i povijesna knjižnica.

U promišljanjima gornjih pitanja autor se neće toliko osvrutati na postavke iz klasične teorije konzervatorstva, već će se radije oslanjati na motivacijske premise koje su od početka za njega osobno bile poticaj da odabere ovaj poziv a ne neki drugi.